

Zbigniew Gołaś, Magdalena Kozera, Marian Błażek

Akademia Rolnicza w Poznaniu

ZRÓŻNICOWANIE STRUKTURY GOSPODARSTW TRZODOWYCH W POLSCE I UE

DIVERSITY OF PIG FARMS STRUCTURE IN POLAND AND IN THE EUROPEAN UNION

Słowa kluczowe: produkcja trzody, struktura gospodarstw, UE-15, Polska

Key words: pig production, farm structure, EU-15, Poland

Synopsis. Przedstawiono analizę zróżnicowania koncentracji produkcji trzody chlewnej w świecie, Europie i Polsce. Wskazano na wzrastające znaczenie procesów koncentracji i specjalizacji produkcji oraz na konsekwencje środowiskowe z nią związane.

Wstęp

Budowanie przewagi konkurencyjnej i dążenie do dominacji rynkowej są zjawiskami, które coraz silniej wyznaczają kierunki rozwoju gospodarki światowej. Ich realizacja odbywa się w wielu płaszczyznach, w pierwszej jednak kolejności jest ukierunkowana na wykorzystanie efektów korzyści skali, w drugiej zaś na poszukiwanie i wdrażanie nowych lub alternatywnych technologii zmieniających relacje między zasobami wytwórczymi czynników produkcji. Procesy te dotyczą również agrobiznesu jako całości, jak i jego elementów składowych. Charakterystycznym tego przykładem jest sektor trzodowy, w którym eksplozja popytu na mięso doprowadziła w ostatnim dwudziestolecu do zwiększenia produkcji w skali światowej o ponad 75%. Tak znacznemu wzrostowi produkcji wieprzowiny towarzyszyły jednocześnie radykalne zmiany strukturalne. W zdecydowanej większości krajów producentów wieprzowiny można zaobserwować silną intensyfikację i koncentrację produkcji, których wyrazem jest zarówno zwiększenie liczby zwierząt w przeliczeniu na gospodarstwo, jak i na jednostkę powierzchni. Podkreślić należy, że ta tendencja zachowana jest nawet w tych krajach, w których produkcja trzody maleje, np. w Japonii.

W ujęciu historycznym, w większości krajów produkcja świń pozostawała w ścisłym związku z innymi działalnościami rolniczymi, zwłaszcza z produkcją zbóż. Współcześnie coraz częściej proces przygotowania pasz wyłączony jest z gospodarstwa. Prowadzi to do powstawania tzw. „świńskich zagłębi” bazujących na paszach zewnętrznych i prowadzących chów na ogromną skalę. Nie pozostaje to bez wpływu na środowisko naturalne, w którym zagrożenia skali produkcji trzody nasilają się na skutek regionalnej koncentracji produkcji.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie głównych wyznaczników strukturalnych polskiego sektora trzody chlewnej na tle UE-15. Prezentowana analiza nawiązuje do dynamicz-

nego rozwoju sektora trzodowego w świecie, akcentując zagadnienie realizacji ekonomicznego postulatu wzrostu skali produkcji i jego konsekwencji dla otoczenia. W artykule wykorzystano wiele źródeł informacji statystycznych, w tym przede wszystkim dane: OECD, USDA, EUROSTAT, Komisji Europejskiej oraz materiały z krajowych roczników i spisów rolnych GUS.

Natężenie produkcji trzody chlewnej w świecie

Niezależnie od ścieżki intensyfikacji w skali całego globu natężenie produkcji trzody mierzone liczbą zwierząt na 1 km² użytków rolnych systematycznie wzrasta. Dane statystyczne uzasadniają tutaj wyodrębnienie trzech głównych skupisk o znacznym terytorialnym skoncentrowaniu produkcji (Unia Europejska, Chiny, Ameryka) oraz wielu enklaw, w których natężenie chowu przybrało ekstremalne rozmiary (Singapur, Tajwan, Wyspy Cooka, Seszele). W krajach europejskich zauważalne są zróżnicowane tendencje rozwoju tego zjawiska, zaś podstawową stymulantą zmian w tym rejonie są poniesione nakłady kapitałowe na intensyfikację produkcji. Przykładowo, w latach 1996-2003 w Hiszpanii i Danii nastąpił znaczący wzrost natężenia produkcji trzody odpowiednio: z 65 do 80 szt/km² i 407 do 500 szt/km², podczas gdy w Niemczech i Francji tendencja ta była znacznie słabsza, wynosiła bowiem 6-8%. Z kolei o spadkowej tendencji można mówić w odniesieniu do Holandii, gdzie natężenie chowu trzody pozostało wprawdzie na bardzo wysokim poziomie blisko 600 szt/km², ale w latach 1995-2003 zmniejszyło się ono jednak o około 20%.

Obfitość zasobów ziemi przesądza natomiast o relatywnie mniejszym natężeniu chowu trzody w: USA, Kanadzie, Meksyku i Brazylii. W państwach Ameryki Północnej i Środkowej, a także częściowo Południowej przeciętna liczba trzody na km² nie przekracza bowiem 40 sztuk. Wyższe, aniżeli w Ameryce Północnej i Środkowej, ale zdecydowanie niższe w stosunku do krajów Unii Europejskiej natężenie chowu trzody jest z kolei charakterystyczne dla Chin. W 2003 r. wynosiło ono 84 szt./km² i wynikało z zatomizowania tej produkcji, która prowadzona jest praktycznie w każdym gospodarstwie w liczbie około 6-7 sztuk.

Poza nielicznymi przypadkami procesy wzrostu regionalnej koncentracji trzody nie uległy zahamowaniu, nasilając tym samym oddziaływanie *externality*, głównie w obszarze środowiskowym. Procesy te można prześledzić na przykładzie tendencji zmian skali i struktury gospodarstw, które w ujęciu geograficznym są wśród głównych „graczy” sektora trzodowego bardzo podobne.

Tendencje zmian struktury gospodarstw trzodowych w UE i Polsce

W latach 1993-2001 pogłowie trzody w krajach Unii Europejskiej wzrosło z 114,2 do 123,6 mln sztuk, przy rocznym przyroście około 1%, ale i przy wyraźnym zahamowaniu tendencji wzrostowej pod koniec lat dziewięćdziesiątych. W tym samym czasie radykalnie jednak zmieniła się zarówno liczba gospodarstw – producentów trzody, jak i skala produkcji mierzona liczbą sztuk na 1 gospodarstwo wraz ze strukturą gospodarstw według skali produkcji. Jak wynika bowiem z danych statystycznych [Eurostat] w analizowanym okresie liczba gospodarstw trzodowych zmniejszyła się z 1,404 mln do 744 tys., tj. o blisko 47%, a liczba sztuk trzody na gospodarstwo wzrosła z 81 do 166 sztuk, tj. o ponad 100%. Procesy te w sposób zasadniczy zmieniły strukturę gospodarstw (tab.1). O ile bowiem w 1993 roku ponad 50% trzody znajdowało się w gospodarstwach o obsadzie mniejszej niż 999 sztuk, o tyle w 2001 roku udział tej klasy skali produkcji zmniejszył się do 37,7%. Wynika z tego, że w 2001 roku ponad 62% trzody w UE skoncentrowane było w gospodarstwach ze stadami o liczebności 1000 i więcej sztuk. Biorąc pod uwagę liczbę gospodarstw i zwierząt sklasyfikowanych w tej klasie skali produkcji można oszacować, że przeciętna obsada wynosiła w nich ponad 2300 sztuk trzody.

Tabela 1. Struktura gospodarstw w UE według skali produkcji trzody w latach 1993-2001¹

Rok	Klasy skali produkcji [szt.]							
	Ogółem	1-9	10-49	50-99	100-199	200-399	400-999	1000+
Liczba gospodarstw [tys.]								
1993	1 404	1 032	154	52	47	44	42	25
1995	1 276	923	133	48	47	46	50	27
1997	1 152	818	119	45	46	44	48	30
1999	1 014	728	98	36	35	37	47	33
2001	744	493	81	29	31	33	44	33
Liczba zwierząt [tys.]								
1993	114 247	2 497	3 676	3 704	6 773	12 649	31 149	53 799
1995	117 811	2 087	3 302	3 452	6 776	13 455	31 729	57 106
1997	121 954	1 847	2 885	3 357	6 825	13 031	30 835	63 171
1999	125 045	1 608	2 368	2 860	5 732	11 046	30 243	70 418
2001	123 552	1 118	1 710	1 997	4 295	9 301	28 115	77 015
% trzody w klasie skali produkcji								
1993	100,0	2,2	3,2	3,2	5,9	11,1	27,3	47,1
1995	100,0	1,8	2,8	2,9	5,8	11,4	26,9	48,5
1997	100,0	1,5	2,4	2,8	5,6	10,7	25,3	51,8
1999	100,0	1,3	1,9	2,3	4,6	8,8	24,2	56,3
2001	100,0	0,9	1,4	1,6	3,5	7,5	22,8	62,3

¹ 1993 – EU 12, 1995-2001 EU 15

Źródło: Agriculture Statistical Yearbook 2002, European Commission, Eurostat, obliczenia własne.

Przeciętny obraz struktury sektora trzodowego w Europie jest jednak determinowany przez ogromne różnice między poszczególnymi krajami. W krajach UE-15 w 2001 roku na jedno gospodarstwo przypadało przeciętnie 166 sztuk trzody, przy czym jest to wielkość, która jest wypadkową relatywnie niskiej obsady inwentarza (20-45 sztuk) w takich krajach, jak: Austria, Grecja, Włochy, wyraźnie wyższego aniżeli przeciętnie poziomu obsady (300-500 sztuk) w Hiszpanii, Francji, Szwecji i W. Brytanii oraz zdecydowanie największej obsady trzody (700-1300 sztuk) w gospodarstwach belgijskich, duńskich, holenderskich oraz irlandzkich. Przeciętna liczba sztuk trzody na gospodarstwo nie odzwierciedla jednak w pełni struktury sektora trzodowego w tych krajach. Bliższych informacji na ten temat dostarcza analiza danych zawartych w tabeli 2 przedstawiającej rozkład gospodarstw i liczby zwierząt według skali produkcji. Niepełne dane dotyczące rozkładu gospodarstw według skali produkcji uniemożliwiają wprawdzie dokonanie precyzyjnego opisu, nie mniej jednak można zauważyć, że w świetle tej struktury zarysowuje się dość wyraźny podział na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią kraje, w których 70-96% gospodarstw trzodowych cechuje się niską skalą produkcji (do 49 szt.), a należą do niej m.in. Grecja (96%), Włochy (96%), Francja (69,3%), Austria (83,6%) oraz Polska (89,9%). Druga grupa, znacznie mniej liczna, wiąże się z kolei z wyraźną dominacją gospodarstw o relatywnie wysokiej skali produkcji przekraczającej 400 sztuk. W tym przypadku wyróżnia się przede wszystkim sektor trzodowy usytuowany w krajach północnej Europy charakterystyczny dla rolnictwa belgijskiego, duńskiego i holenderskiego, w których udział gospodarstw o tej skali produkcji wynosił blisko 60%. Podkreślić należy, że te kraje wyróżniają się również największym odsetkiem gospodarstw (26-34%) z obsadą trzody przekraczającą poziom 1000 sztuk.

Z punktu widzenia zdolności konkurencyjnych znacznie ważniejsza od struktury gospodarstw trzodowych jest struktura rozmieszczenia pogłowia zwierząt w poszczególnych klasach skali produkcji, która z jednej strony w sposób zasadniczy przesądza o efektach produkcyj-

Tabela 2. Struktura gospodarstw trzodowych według skali produkcji w Polsce i UE-15 w 2001 roku

Rok	Klasy skali produkcji [szt.]						
	1-9	10-49	50-99	100-199	200-399	400-999	1000+
Liczba gospodarstw (ogółem = 100)							
Belgia	b.d	b.d	b.d	b.d	14,9	29,0	25,7
Dania	b.d	13,2	b.d	7,8	11,8	21,7	33,8
Niemcy	32,7	21,4	9,6	9,5	9,4	12,6	4,9
Grecja	88,0	8,0	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d
Hiszpania	31,8	19,8	10,2	9,7	8,2	11,1	9,2
Francja	63,9	5,4	2,2	3,6	5,9	9,8	9,3
Irlandia	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d
Włochy	90,7	5,3	0,7	b.d	b.d	0,7	0,9
Luksemburg	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d
Holandia	b.d	b.d	b.d	12,8	18,9	27,1	30,7
Austria	73,2	10,4	4,1	4,5	4,9	2,9	–
Portugalia	86,7	9,8	0,9	0,9	b.d	b.d	b.d
Finlandia	b.d	b.d	b.d	b.d	32,1	b.d	b.d
Szwecja	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d	b.d
W. Brytania	38,6	19,5	b.d	b.d	b.d	10,5	14,7
Polska	1996	63,1	32,1	3,5	1,0	0,2	bd
	2002	53,0	36,9	6,3	2,7	1,1	0,1
Liczba zwierząt w klasie skali produkcji (ogółem = 100)							
Belgia		0,3	0,6	2,1	6,2	27,5	63,4
Dania		0,3	0,5	1,1	3,4	14,6	79,9
Niemcy	0,5	2,3	3,1	6,0	12,2	36,1	39,8
Grecja	4,1	4,3	2,4	3,2	5,1	13,0	68,0
Hiszpania	0,3	1,2	1,9	3,7	6,2	20,6	66,0
Francja	0,6	0,4	0,6	1,9	6,2	22,8	67,6
Irlandia		0,3	0,2	0,4	0,8	4,2	94,1
Włochy	5,0	2,7	1,1	1,4	2,6	10,9	76,3
Luksemburg		2,0	3,1	7,1	14,0	34,0	39,0
Holandia		0,1	0,4	1,7	5,1	16,2	76,6
Austria	4,2	5,2	6,6	14,3	30,5	35,4	3,8
Portugalia	7,0	7,0	2,5	4,8	5,1	13,1	60,5
Finlandia		0,6	2,3	10,2	27,0	39,4	20,4
Szwecja		0,8	1,6	3,4	9,3	29,0	55,8
W. Brytania	0,3	0,8	0,8	1,5	3,4	13,8	79,6
Polska	1996	16,0	46,4	16,8	9,7	6,6	4,5
	2002	8,3	34,5	18,7	15,9	15,9	6,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie Agriculture Statistical Yearbook 2002, European Commission, Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Spisy Rolne GUS Warszawa.

nych i ekonomicznych, z drugiej zaś może ona również być ważnym wskaźnikiem wielu zagrożeń natury ekologicznej. Jak wynika z danych tabeli 2 w krajach UE-15 trzoda skoncentrowana jest przede wszystkim w dużych stadach o obsadzie 400-999 sztuk oraz 1000 i więcej sztuk, a koncentracja na tym poziomie skali (≥ 400 szt.) jest bardzo silna, przeciętnie dotyczy bowiem ponad 84% ogólnej populacji trzody. Z przedstawionej statystyki wynika również, że wysoki poziom koncentracji produkcji wiąże się w wybranych krajach UE-15 z dominacją stad o najwyższej obsadzie, tj. 1000 i więcej sztuk. W tym przypadku należy przede wszystkim wymienić rolnictwo irlandzkie, duńskie, angielskie, holenderskie oraz generalnie rozdrobnione rolnictwo

włoskie, w których tego rodzaju stada reprezentują od 76 do 94% ogólnej populacji trzody. Koncentracja trzody w dużych stadach jest także charakterystyczna dla innych krajów o rozdrobnionej strukturze gospodarstw trzodowych. Poza wymienionymi wyżej Włochami taka sytuacja ma miejsce m.in. we Francji, Portugalii oraz Grecji. Jaskrawym tego przykładem jest przede wszystkim Grecja, w której o sytuacji sektora trzodowego przesądza nie tyle dominacja 88% gospodarstw o obsadzie na poziomie 1-9 sztuk, ile 68% trzody skoncentrowanej w dużych stadach o liczebności 1000 i więcej sztuk.

Podsumowanie

Z prezentowanych danych wynika, że wśród krajów UE-15 zróżnicowanie skali produkcji trzody jest duże, lecz w żadnym z nich ten kierunek chowu nie jest tak zatowarzyszony, jak w rolnictwie polskim. Podkreślić należy, że również i w krajowym sektorze trzodowym zauważalne są wyraźne zmiany strukturalne, zwłaszcza jeżeli się weźmie pod uwagę relatywnie krótki sześćdziesięcioletni interwał czasowy 1996-2002. Według danych spisu rolnego z 1996 roku blisko 80% pogłowia znajdowało się w stadach do 99 sztuk, wśród których najliczniej reprezentowane były stada o obsadzie 10-49 sztuk (46,4%). Natomiast w 2002 roku udział stad o obsadzie do 99 sztuk zmniejszył się do 61% i wiązał się z wyraźnym wzrostem rangi stad o wyższej skali produkcji. Procesy specjalizacji produkcyjnej zostały zatem uruchomione, wymagać jednak one będą radykalnych zmian technologicznych oraz rozwiązania problemów natury ekologicznej narastających wraz ze wzrostem koncentracji produkcji.

Literatura

Agriculture Statistical Yearbook 2002, 2003: European Commission, Eurostat.
Roczniki Statystyczne Rolnictwa 1996-2002. GUS, Warszawa.
Spisy Rolne 1996-2002. GUS, Warszawa.
The Pig Sektor, Agriculture, Trade and the Environment, OECD, 2003.

Summary

This paper presents some aspects of pig production on the world. First of all the diversity of the pig production intensity and the pig farm structure in Poland and in the EU were discussed. The problems of local and global environment threats have also been underlined.

Adres do korespondencji

dr Zbigniew Gołaś, dr Marian Błażek, dr Magdalena Kozera
Akademia Rolnicza w Poznaniu
Katedra Ekonomiki Gospodarki Żywnościowej
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. (0 61) 848 71 23
e-mail: zbyszekg@au.poznan.pl, mkozera@au.poznan.pl